

פרשנו המדיני – משה מדזיני ו"קול ירושלים"

מירון מדזיני

קרן היסוד, שניספה בפיצוץ בנייני המוסדות הלאומיים בירושלים במרס 1948).

אישים אלה, שהיו מן הבולטים שבמנהיגי הציונות בסיביר הרחוקה, בעלי השכלה כללית נרחבת וכושר ביטוי בכתב ובעל פה, קירבו את מדזיני לציונות. בתחילת 1918 הוא השתתף בכינוס ציוני במוסקווה ולקראת סוף אותה שנה גמלה בליבו ההחלטה להגיע לארץ ישראל. הוא חצה בגניבה את גבול סיביר למנצ'וריה והשתקע בעיר יוקהמה שכיפאן יחד עם עוד יהודים יוצאי סיביר. הוא מצא עבודה בעיקר בשל ידיעתו את השפה האנגלית, אותה רכש בבית הספר התיכון בחרבין ובלימוד עצמי. לאחר כמה חודשים עבר לשנחאי ומשם הפליג דרך הודו למצרים ובשלהי 1919 הגיע לארץ ישראל. בשל ידיעתו את השפה האנגלית מצא עבודה בחיפה כפקיד ברכבת המנדטורית. כעבור חודשים מספר חלה במלריה ורופאו יעץ לו כמנהג הימים ההם "להחליף" את האקלים. הוא עבר לירושלים וחזי בבירה (להוציא תקופות בון שהה בחו"ל) עד מותו באוגוסט 1983 בגיל 87.

בהגיעו לירושלים חיפש עבודה ואז הציע לו פטרונו לייב יפה להצטרף למערכת עתון "הארץ", שבתקופה ההיא הופיע בירושלים. זאת עשה ועד מהרה היה לכתב בכיר וב-1923 אף מונה לכתב העתון בלונדון. קרוב לוודאי שהוא היה כתב החוץ הראשון של עתון ארץ ישראל. בלונדון עבד, כדי להשלים את הכנסתו הזעומה, במחלקת ההסברה של קרן היסוד. הוא היה חלק מחבורת צעירים מארץ ישראל ששהו בלונדון לצרכי לימודים או עבודה וכינו "הפלשתינאים". ביניהם היו משה שרת, רחל וצבי שוורץ (הורי רות דיין וראומה ויצמן), דוד הכהן ואחרים ממנהיגי העתידים של היישוב. בשנות עבודתו בלונדון שוטט באירופה, הרחיב את הבנתו וידיעותיו בשפות הגרמנית והצרפתית (נוסף על יידיש, רוסי, אנגלית ועברית שבהן שלט) והחל להתמצא במדיניות בין לאומית. עם שובו לארץ ישראל החל לכתוב מאמרים ראשיים בעתון "הארץ" שעורכו הראשי היה משה גליקסון, אליו היה מקורב גם מבחינה מפלגתית. מדזיני הצטרף למפלגת הציונים הכלליים ושימש תקופה קצרה כסגן נשיא המפלגה. בדעותיו היה ליברל, הומניסט

והרי שיחתו השבועית של פרשנו המדיני משה מדזיני. אלה היו מילות הפתיחה לתוכנית שעד מהרה הפכה להיות אחת המרתקות ביותר של שידורי "קול ירושלים" המנדטורי בשפה העברית. במשך למעלה משש שנים, בין 1939 ל-1945, מצאו עצמם עשרות אלפי יהודים ביישוב הקטן בארץ ישראל מרותקים למקלטי הרדיו שלהם במוצאי שבת, כדי להאזין לדבריו של מי שנחשב כאורים ותומים בנבכי המדיניות הבין לאומית. היו אף שכינו את התוכנית "המדזיניות הבין לאומית". הפופולריות של התוכנית הגיעה למימדים כאלה שבמשאל שנערך בשנת 1944, אולי מבחן הרייטינג הראשון והיחיד של "קול ירושלים", זכתה הפרשנות של משה מדזיני לרוב מוחץ של 1400 משיבים לעומת כמה עשרות או מאות שהאזינו לתוכניות אחרות.

מה היה סוד הצלחתה של התוכנית? מדוע היו מאזיניה מוכנים לוותר על בילויים של מוצאי שבת או לדחותם לשעה מאוחרת אחרי שמונה וחצי בערב בחורף ואף מאוחר יותר בקיץ? מדוע הם הקשיבו בסבלנות לתוכנית מלל שנמשכה רבע שעה? איך "עבר" מדזיני, הדובר עברית במבטא רוסי כבד למדי, את המיקרופון? מדוע נערכו למחרת היום דיונים ברחבי היישוב הקטן על "מה שמדזיני אמר אמש?"

כדי לענות על השאלות, יש לדעת מי היה משה מדזיני וכיצד הגיע לעתונות בכלל ולרדיו בפרט.

כתב החוץ הראשון

משה מדזיני נולד באירקוטסק בירת סיביר ב-1 בינואר 1896 וקיבל חינוך יהודי ב"חדר" שנהלה על ידי אביו. את השכלתו התיכונית רכש בעיר חרבין שבמנצ'וריה, לשם נשלחו כמה נערים יהודים מערים שונות בסיביר כדי לרכוש גם השכלה כללית. בפרוץ מלחמת העולם הראשונה התגייס לצבא הצאר ניקולאי השני ולאחר המהפכה הקומוניסטית שירת כסגן ב"צבא הלבן" של האדמירל קולצ'אק, שלחם ב"צבא האדום" הקומוניסטי. הוא שירת בסיביר והתוודע למנהיגים הציוניים, ביניהם משה נובומייסקי (לימים בעל הזיכיון והמנהל הראשון של חברת האשלג) ולייב יפה (לימים מנהל

משה מדזיני (מימין) עם שרת החניך גולדה מאיר ויוסף תקוע, בעת קבלת פנים באו"ם בניו יורק, 14 באוקטובר 1958

בארכיונים בלונדון ובמקומות אחרים אליהם הזדמן המחבר לאחר כינוסי הקונגרסים הציוניים אותם סיקר עבור "הארץ". בין השנים 1929 ל-1933 שימש כמזכיר הכללי הראשון של הסוכנות היהודית שזה עתה נוסדה ולאחר מכן כמזכיר המחלקה המדינית עד להירצחו של חיים ארלוזורוב. הוא חזר ל"הארץ" והמשיך לכתוב את מאמרי המערכת מירושלים ולשגר אותם במונית לתל אביב. פעם בשבוע השתתף בישיבות מערכת העתון. הוא נשאר על משמרתו גם לאחר ש"הארץ" נרכש על ידי משפחת שוקן והתייחד עם העורך החדש גרשום שוקן.

מתוך ונוטה לפשרות. אבל מעולם לא היה מוכן להתפשר עם האמת כפי שהוא הבין אותה או להתרפס בפני דעת הקהל. הוא ראה את תפקידו ככותב מאמרים ראשיים כמחנך, מדריך ומכוון דעת קהל נאורה. כתיבתו היתה פשוטה, ללא התחכמויות או משחקי לשון, בהירה ותמציתית. בסוף שנות ה-20 מצא זמן לכתוב שני ספרים שהפכו לספרי היסוד בהיסטוריוגרפיה הציונית. הראשון נקרא "עשר שנים של מדיניות ארצישראלית" והופיע בשנת 1928, והשני "המדיניות הציונית מראשיתה ועד מותו של הרצל" הופיע ב-1934. שני הספרים התבססו על מסמכים שנלמדו בשקיקה בארכיון הציוני וכן

שבוע שלם של הכנות

ב-1939, ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה, חיפשו מנהלי התוכניות העבריות ב"קול ירושלים" עתונאי עצמאי שיוכל להסביר את המצב העולמי כדוגמת הפרשן הבריטי וויקהאם סטיד, ששיחותיו בבי.בי.סי. הפכו לשם דבר. אליעזר לוברני ומרדכי זלוטניק, מראשי התוכניות העבריות, פנו אל מדזיני, ידידם משנים רבות, והציעו שינסה להכין תוכנית פרשנות שבועית.

הניסוי כנראה הצליח, כי מדזיני הפך לפרשן המדיני של "קול ירושלים" ומילא תפקיד זה עד אפריל 1945, עת נסע ללונדון לסקר את אירועי סיום מלחמת העולם השנייה.

כיצד הכין את התוכנית? למרות העובדה שמדזיני לא היה בעל השכלה גבוהה פורמלית, שכן לימודיו הסתיימו בבית הספר התיכון, הרי כרבים ביישוב באותם ימים היה בעל השכלה כללית נרחבת שאותה רכש באמצעות קריאה והאזנה. הוא בלע ספרים בנושאים רבים, בעיקר ביחסים בין לאומיים ובהיסטוריה. כן קרא עתונים יומיים ושבועונים מכל הניתן להשגה. הוא הקשיב בנאמנות לחדשות ולשיחות פרשנות בבי.בי.סי. ובתחנות שידור אחרות שאותן קלט במכשיר הרדיו שלו. היה לו הכשרון לעמוד על חשיבות כל נושא, מקומו בהתרחשויות ולהציגו גם כפרספקטיבה היסטורית נרחבת.

במהלך השבוע היה מכין לעצמו רשימות בכתב יד זעיר ונקי, ציטוטים ממה ששמע, או ממה שקרא וכן מתוך שיחות עם ידידים. הוא היה בידידות רבה עם ראשי הנהלת הסוכנות, בין היתר בשל העובדה כי עבד בסוכנות ואשתו היתה המזכירה באנגליה של המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית. בנוסף, הוא הכיר היטב מספר פקידים בריטים בכירים, ולא מעט מהפרופסורים

מדזיני בשנות ה-40, בעת ששידר את שיחות הפרשנות שלו ב"קול ירושלים"

הבולטים של האוניברסיטה העברית בירושלים. בשנות מלחמת העולם השנייה התקיים בירושלים גוף שנקרא "מועדון רחביה", שכלל את העילית שבקרב היהודים שהתגוררו ברחביה, פקירי סוכנות וממשלת המנדט, עורכי דין, סוחרים ואקדמאים. המועדון נפגש מדי חודש בבית אחר ושם היו דנים בנושאים אקטואליים. בין המרצים היו אישים בולטים יותר ובולטים פחות. לכותב שורות אלה זכורה הופעתו בבית מדזיני של מייגור שמנמן וגבוה בצבא הבריטי שהוצג כאוברי איבן (לימים אבא אבן). כגוף זה נדונו נושאים רבים ומגוונים והמפגשים היו פוריים ביותר מבחינה אינטלקטואלית.

בשבת אחרי הצהריים ניגש מדזיני לעבודת הכתיבה. הוא הכין טיוטה ראשונה, ולאחר שעבר עליה הכניס בה תיקונים רבים, אבל בדרך כלל לא העתיק אותה לטייטה שנייה נקייה, אלא אותה הקריא. לרבע שעה של שיחת פרשנות, נזקק מדזיני לשישה עמודים כתובים בכתב יד. במוצאי שבת בשש בערב היה הולך ברגל לבנין "דוד", שבו שכנה הצנזורה הבריטית לשיחה עם הצנזור הראשי. במרבית שנות המלחמה היה זה אוון טווידי ולאחריו כריסטופר הולם. בשלב מסוים הצנזור היה אדווין סמואל (כנו של הנציב העליון הראשון). המפגש עם הצנזור הסתכם בכך שמדזיני הסביר לו בקצרה את הנושאים שבהם יעסוק בשיחת הפרשנות. אבל בעיקר היתה זו שיחה על המצב הכללי בעולם, במזרח התיכון ובארץ ישראל. בתום השיחה הצנזור היה מחתים את הסקירה. רק פעם אחת בכל שנות הפרשנות נפסלה שיחה על ידי הצנזור. היה זה ביוני 1940 לאחר מפלת צרפת. הצנזור סבר כי השיחה פסימית מדי וחשש שהיא תפגע במוראל היישוב.

מבנין "דוד" פנה מדזיני לאולפני "קול ירושלים". אם היה זמן היה הולך ברגל ברחוב יוליאן (היום דוד המלך) ומשם לרחוב מליסנדה (היום הלני המלכה) דרך מגרש הרוסים. במקרה של חוסר זמן או מזג אוויר חורפי היה נוסע בקו מספר 4 הערבי, אוטובוס שבא מהמושבה הגרמנית ונסע לרחוב יפו. הוא היה מגיע לאולפן בערך בשעה שמונה. לאחר פרקי חונות מפי אפרים גולדשטיין, שירת אליהו הנביא ושבוע טוב, החל בפרשנותו. השידור היה, כמנהג הימים, שידור חי ולמרבית הצער לא שרדה בארכיוני "קול ירושלים" שיחה כלשהי שלו. כל שיחה הסתיימה במילה "שלום", במבטא רוסי מובהק. משם חזר הביתה, הפעם באוטובוס מספר 5 של "המקשר", קואופרטיב התחבורה היהודי.

מדזיני קיבל מדי שבוע עשרות מכתבים ממאזינים. כמה יהודים דתיים הפצירו בו לשנות את מועד הסקירה ליום אחר, כדי שלא יצטרכו לחלל שבת. אחרים ביקשו מועד שונה כדי שיוכלו לצאת לבילויים של מוצאי שבת מוקדם יותר. בודדים התווכחו עם הערכותיו.

משה מזויני בשנים מאוחרות יותר

שיחות להעלאת המוראל

אחת הסיבות לפופולריות של המשדר היתה נעוצה בעובדה כי ברבע שעה ניתן לפתח כמה נושאים ולהרחיב בהם את הדיבור, דבר שהיום הוא כמעט בלתי אפשרי בשל הצורך לקצר ככל האפשר. למדויני היה גם סגנון דיבור נינוח ואיטי, לא לחוץ ולא דרמטי. הוא לא ניסה לעשות דרמטיזציה מן החדשות. אבל אופיינית לו היתה האופטימיות שלו, הביטחון והידיעה הכבירה כי בעלות הברית יצתו במלחמה, וכי היישוב היהודי יינצל למרות העובדה כי כוחות הצבא הנאצי עמדו בשערי אלכסנדריה בקיץ 1942 וכמה מערביי ארץ ישראל הכינו עצמם "לטפל" ביישוב היהודי הקטן והחרד.

בשיחותיו דיבר מדויני על מהלך המלחמה, על פגישות הפסגה, על התוכניות שלאחר המלחמה, על הצד האנושי של האירועים ועל מקומות אותם הכיר היטב ואישים אותם שמע או ראה בחוץ לארץ. הוא השכיל לשלב לא רק תיאור אירועים אלא גם את הרקע האידיאולוגי והחברתי שלהם. לצורך הסברת המהלכים הצבאיים נועץ במומחים, בדק מפות ועקב אחרי התקדמות הכוחות הנאציים בתחילת המלחמה וכוחות בעלות הברית בחלקה השני והאחרון.

בעת שידור הסקירה הושלך הס בבתים רבים – בערים, במושבות, בקיבוצים ובמושבים. אנשים ללא רדיו עמדו מחוץ לבתיהם של בעלי מקלטים כדי להקשיב. תוכניתו של מדויני היתה חלק משמירת המוראל של היישוב היהודי בארץ ושל שלושים אלף חייליו בצבא הבריטי. מדויני לא דיבר על נושאים הקשורים במישרין ליישוב היהודי בארץ ישראל ולמאבקו בבריטים, אך הזכיר את הידיעות שהחלו להגיע מאירופה על השואה ודיבר על הצורך בהצלח יהודים.

אלה אשר לא שמעו את הסקירה יכלו לקרוא אותה למחרת היום ב"הארץ". משנת 1944 הופיעה הסקירה גם בעתון הרדיו המנדטורי שנקרא "הגלגל" ועורכו היה משה מדויני. העתון נוסד על ידי שלטונות המנדט על פי הדגם של שבועון הבי.בי.סי., "המאזין" (The Listener).

לקראת סוף המלחמה החל מדויני בסקירות יומיות בנות שלוש עד ארבע דקות. הוא התחלק בסקירות אלה עם עתונאים אחרים ועם כוחות עולים שניסו את כוחם בעתונות. אחד מהם היה שמואל כצנלסון (לפני שהוגלה לאפריקה על ידי הבריטים בשל השתייכותו לאצ"ל), לימים שר המשפטים שמואל תמיר.

באפריל 1945 יצא מדויני לאנגליה. הוא חזר לארץ בספטמבר 1945, חידש את הסקירות המדיניות, אבל הזמנים השתנו. היישוב היה עכשיו בעיצומו של המאבק נגד הבריטים וההכנות למלחמת העצמאות. בקיץ 1947 נשלח מדויני על ידי "הארץ" ו"קול ירושלים" לגיו יורק כדי לסקר את דינוי העצרת הכללית של האו"ם שעסקה בהמלצת ועדת האו"ם לחלק את ארץ ישראל ולהקים בה

שתי מדינות – יהודית וערבית. הוא זכה להעביר בשידור חי את ההצבעה ההיסטורית של ה-29 בנובמבר 1947 (והקלטה ממנה קיימת).

בשנות החמישים המוקדמות שימש כתב "הארץ" ו"קול ישראל" באר"ם, וערך את התוכניות בעברית של שידורי האו"ם. הוא שב לארץ בסוף 1959, פרש מ"הארץ" והמשיך בסקירות רדיו ב"קול ישראל". אולם הזמנים השתנו. סגנונו כבר לא היה מקובל. לציבור לא היה זמן או סבלנות להאזין לסקירות ארוכות. הקריינים דיברו במהירות.

בשנותיו האחרונות עסק בכתיבה ובמחקר, כתיבה שהצטרפה לשני ספריו היסודיים בתולדות הציונות.

מדויני היה נוהג לומר כי מי שחי בארץ בתקופת מלחמת העולם השנייה ולא היה חרש, הקשיב לשיחותיו. עד היום חיים בינינו עשרות אלפים הזוכרים בגעגועים את השיחות הללו, את סגנונו האישי המיוחד של הפרשן המדיני, את היסודיות שבה פירש

משה מדזיני היה גם השדר הראשון של "קול הארץ" בעברית. כאן הוא נראה בשידור הבכורה, שכוון לארץ ישראל, 8 באוקטובר 1947

את האירועים, את אמינותו וצלילות מחשבתו. מה היה סוד הצלחתה של התוכנית? ראשית, שיחתו של מדזיני היתה שיחת הפרשנות היחידה בעברית ב"קול ירושלים" כך שלא

היו לו מתחרים. היו כמובן פרשנויות רבות בעתונות העברית שאז היתה במלוא פריחתה, כאשר הופיעו יותר מעשרה ימונים. שנית, ואולי העיקר: היתה לו היכולת והכשרון להסביר נושאים מורכבים במדיניות הבין לאומית בצורה פשוטה (אם כי לא פופולרית) שהובנה גם על ידי מי שלא היה מצוי ברזי הסכך הבין לאומי. שלישי, היתה זו תקופת מלחמת העולם השנייה על כל מוראותיה וחרדותיה, ומדזיני ידע לא רק לתאר את המצב אלא גם לקשור את המתרחש בעולם לגורלו של היישוב היהודי בארץ ישראל ולהפיח תקווה ועידוד בקהל שלעתים קרובות היה מדוכדך ומדוכא בשל האירועים והסכנות שריחפו מעל ראשו. רביעית, הוא הצליח לרכוש לו אמינות רבה בקרב קהל המאזינים בשל תפיסתו הרבה, אולי אף הממלכתית והלא כיתתית. הוא היה לא רק עתונאי בכיר במערכת "הארץ", אלא גם ציוני נאמן ומסור מתוך שכנוע, אמונה ותחושה בריאה כי ארץ ישראל היא עתידו של העם היהודי.

זו גם היתה תקופה אחרת. לציבור שהורגל לנאומים של שלוש-ארבע שעות (!), שיחה של רבע שעה לא נראתה ארוכה. הואיל ולא היתה טלוויזיה, הבידור העיקרי של האוכלוסיה היה קולנוע, תיאטרון, בתי קפה והרצאות. כמה שחקנים בולטים ביישוב באותה תקופה, ביניהם חנה רובינה, באו בטענות למדזיני על כך ש"גנב" להם את ההצגה במוצאי שבת.

אין ספק כי הוא הניח את היסודות לזיאנר הזה של פרשנות מדינית שלאחר מכן היווה חלק חשוב מתוכניות "קול ישראל", גלי צה"ל וכיום גם בכמה מהתחנות המקומיות.

האם היה "עובר" את המיקרופון בימינו אלה? ספק גדול. עת לכל דבר, ולשיחות הפרשנות היה כנראה צורך בתנאים המיוחדים של מלחמת העולם השנייה והם לעולם (למרבה השמחה) לא יחזרו.